

Emlékezés Moór Gyulára (1888-1950), a Magyar Tudományos Akadémia rendes tagjára

Remembering Gyula Moór (1888-1950), Full Member of of the Hungarian Academy of Sciences

A magyar jogbölcseleti gondolkodás kiemelkedő alakja, Moór Gyula 130 évvel ez előtt, 1888. augusztus 11-én született Brassóban. Középiskolai tanulmányait a brassói evangélikus szász gimnáziumban kezdte meg, majd ugyanott az állami főreál iskolában folytatta és fejezte be. Kiegészítő gimnáziumi érettségit a helybeli római katolikus főgimnáziumban szerzett. Egyetemi tanulmányait a kolozsvári magyar királyi Ferenc József Tudományegyetem Jog- és Államtudományi Karán 1907 és 1911 között végezte. Tanárai közül számára legfontosabb – a későbbi atyai jó barát és mester – Somló Bódog volt, aki ekkor már az európai jogfilozófiai gondolkodás méltán számon tartott képviselője. Az egyetemi végbizonyítvány és a jogi doktorrá avatás között Bíró Balázs kolozsvári ügyvéd, egyetemi magántanár irodájában ügyvédjelölti gyakorlatot folytatott.

Moór első világháborút megelőző pályaszakaszának legjelentősebb műve *Stammler „Helyes jogról szóló tana”* című tanulmánya, melyet 1911. április 22-én a Magyar Jogászegylet teljes ülésén is „bemutatott”. Könyv alakban megjelent írásában a kontinentális jogbölcseleti irányzatok közül az egyre inkább hegemon helyzetbe kerülő újkantiánizmus alapító atyjának „helyes jog” koncepcióját veszi górcső alá. Az általa nagyra becsült német jogfilozófus elméletének szigorú kritikai elemzésével hívja föl magára legelőször a szakmai közvélemény figyelmét.

Moór már pályája elején is előszeretettel foglalkozott a büntető igazságszolgáltatással és az esküdtszékekkel kapcsolatos kérdésekkel. Ennek legelső megnyilvánulása a *Die Reform des ungarischen Schwurgerichtes* (1914) című német nyelven megjelent terjedelmes tanulmánya, mely az 1896-os „magyar esküdtszéki reformtörvény” kritikai elemzését adja. Az írás megszületésének előzményeképp Moór Vámbéry Ruzstemmel is levelezésben állt, aki a szükséges szakirodalom földolgozásában segítségére sietett ifjú kollégájának. A tanulmány megírásakor az esküdtbíróságok kérdése a hazai szakirodalomban állandó vitatéma volt.

1912 tavaszán a kolozsvári egyetem ösztöndíjával fél éves tanulmányutat tett Németországban. A berlini egyetemen általános filozófiai és jogi előadásokat hallgatott. Halléban megismerkedett Rudolf Stammlerrel, a kontinensen ekkor uralkodó neokantiánus jogfilozófiai irányzat megalapítójával. 1912 októberétől egy éves önkéntes katonai szolgálatot teljesített a 34. sz. „tábori ágyús ezredben”, mely szokásszerű állomása volt az akkoriban egyetemet végzett fiatal embereknek. Egyetemi tanulmányainak zárásaként 1913. május 2-án „sub auspiciis Regis” a jogtudományok doktorává avatták. 1913 októbere és 1914 márciusa között állami ösztöndíjjal ismét tanulmányutat tett Németországban, ahol filozófiai és társadalomtudományi előadásokat hallgatott.

Az első világháborút megelőzően két ízben is megpályázta az eperjesi evangélikus jogakadémia által kiírt tanári álláshelyet. Második próbálkozását siker koronázta. Hét pályázó közül kiválasztva a magyar büntetőjog, magyar büntető perjog és jogbölcselet tanszékére 1914. szeptember 1-jétől jogakadémiai nyilvános rendkívüli tanárrá nevezték ki. A háborús események azonban közbeszóltak, a mozgósítások a frissen kinevezett jogakadémiai tanárt a harctérre szólították. A több mint négy éves – főképpen az északkeleti fronton teljesített – katonai szolgálat megakadályozta, hogy Eperjesen tényleges oktatói tevékenységet folytasson. A „harctéri szolgálat” során az ifjú Moór minden bizonnyal derekasan helytállt. Ezt számos ka-

tonai kitüntetése bizonyítja. A háborús események közben időnként lehetőség adódott Moór számára, hogy figyelemmel kísérje a jogbölcseleti szakirodalom legújabb eredményeit. Ebben nagy segítséget nyújtott számára Somló, aki szakkönyveket – többek között akkoriban megjelent *Juristische Grundlehre* című fő művét –, valamint folyóiratokat küldött szellemi táplálékként egykori diákjának. A mester és tanítvány levelezéséből tudjuk, hogy Moór az olvasott szakmunkákról kritikai véleményt megfogalmazva beszámolt professzorának. Bizonyára ez is segítette Moórt abban, hogy tudományszakában és a tanári ranglétrán előbbre jusson. Amint azt a hadi események lehetővé tették – 1917 tavaszán – Somló bábáskodása mellett folytatták le Kolozsvárott „jogbölcselet tárgykörből” sikeresen magántanári habilitációs eljárását. Az egyetemi magántanári képesítés megszerzését követően a még mindig katonai szolgálatot teljesítő Moórt az eperjesi jogakadémia nyilvános rendes tanárává nevezte ki. A háború befejezését követően Somló invitálására, aki – Moór visszaemlékezése szerint – „saját tanszékének [nemzetközi jog és jogbölcselet – Sz. J.] megosztásával a kolozsvári egyetemen katedrához segítette”. Moórt e nem mindennapi gesztusnak köszönhetően 1918. november 25-én a nemzetközi jog tanszékének nyilvános rendes tanárává nevezték ki. A harminc éves fiatalember így került vissza egyetemi éveinek színhelyére, az alma mater falai közé immár, mint egyetemi tanár. A nagy álom az áhított egyetemi karrier valósággá vált. Kollégái között – Somló mellett – a korabeli magyar jogtudomány kiváló művelői találhatók: Boér Elek, Kolozsváry Bálint, Kiss Mór, Lukáts Adolf, Kossutány Ignác, Menyhért Gáspár, Tóth Károly, Kuncz Ödön, Réz Mihály, Szandtner Pál.

A háború utáni kaotikus viszonyok 1919 májusára ellehetetlenítették az egyetem további működését, s a bekövetkezett társadalmi-politikai mozgások az alma mater kényszerű menekülését eredményezték. A „száműzött” egyetem ideiglenesen Budapesten folytatta tevékenységét. A fennmaradt kari jegyzőkönyvek tanúsága szerint Moór feltehetően 1920 ősztől kapcsolódott be a kar munkájába. Az újra kezdés Moór életében is fordulópontot jelentett. Kézfekvő megoldásként adódott a kar számára, hogy – az időközben tragikusan elhunyt – Somló megüresedett jogbölcseleti katedráját tanítványával töltsék be. Valószínűsíthető, hogy egyetemi pályafutása kezdetének kényszerű feltétele lehetett a nemzetközi jogi tanszék elfogadása, hiszen tudományos érdeklődése és publikációi a jogbölcselet iránti affinitásról tanúskodtak. Az 1920/21-es tanév második szemeszterétől már hivatalosan is Moór jegyezte a tantárgyak sorában a jogbölcselet heti öt órás előadását. Időközben a tanári kar jelentősen módosult. Az oktatást számos, a két világháború közötti kiemelkedő jogtudós neve fémjelezte, így többek között Ereky István, Finkey Ferenc, Irk Albert, Laky Dezső, Személyi Kálmán neve olvasható a tanári karban. A kar személyi összetétele azonban még mindig szükségessé tette bizonyos tárgyakban a hiányzó előadó pótlását. Moórt a jogbölcselet oktatása mellett a nemzetgazdaságtan előadásával is megbízták. Az újra indult oktatás szempontjából központi kérdéssé vált az intézmény elhelyezése. A „száműzött egyetem” – remélve a mielőbbi Kolozsvárra való visszatelepülést – az 1921. évi XXV. törvénycikk rendelkezése alapján „ideiglenes” jelleggel Szegeden nyert elhelyezést. 1921 késő ősztől Moór a Tisza-parti városban folytatta tovább tudományos pályafutását, ahol közel nyolc évet töltött.

A szegedi évek (1921-1929) legfőbb tudományos hozadéka jogbölcseleti felfogásának részletes kidolgozása volt, mely először *Macht, Recht, Moral* (1922), majd pedig a *Bevezetés a jogfilozófiába* (1923) című munkáiban látott napvilágot. Az előbbi terjedelmes tanulmányában a jog fogalmának, valamint az erkölcs és jog kapcsolatának kérdéseit tárgyalja, az utóbbi – önálló jogbölcseleti felfogásának komplex jellegű megalapozásának szánt – könyve a 1920-as években tulajdonképpen tankönyvként szolgált a szegedi jogi karon. Ezekben az években írt munkáiban részben a korabeli neokantiánus jogfilozófia alapkérdéseiből kiindulva megpróbált újszerű válaszokat megfogalmazni, részben pedig összhangot kívánt teremteni a jogfilozófia „örök” vizsgálódási tárgyai között. A jogbölcseleti szintézisre tett kísérlete hozta meg számára a szakmai elismerést, aminek révén az ország első számú jogfilozófusát kezdték ben-

ne látni. Az említett két alapművét számos kisebb jelentőségű tanulmány követte, melyekben részproblémák bemutatására vállalkozik. Tudományrendszertani témájú dolgozataival jogbölcseleti felfogásának alapjait egészítette ki, illetve recenzíószerű, de önálló értékkel bíró tanulmányokban kortárs jogfilozófiai nézetek kritikái ismertetéseit olvashatjuk. Az 1920-as évekre az európai jogelméleti gondolkodás meghatározó alakjává váló Hans Kelsen – akihez később kollegiális baráti szálak fűzték – *Allgemeine Staatslehre* című művének rövidített fordítását is elkészítette. Megemlékező, méltató írásai közül Somlóról írt tanulmánya, illetve a somlói „örökség” publikálása és gondozása érdemel említést. Társadalomfilozófiai tárgyú tanulmányai közül a szocializmus és típusainak kérdésével foglalkozók érdemelnek említést. A szegedi évek lezárásaként *A logikum a jogban* (1928) című terjedelmes tanulmányában összefoglalta jogdogmatikai és módszertani alapvetéseit.

Az idő múlásával társadalmi, tudományos elismerései és megbízatásai egyaránt gyarapodtak, így a Magyar Filozófiai Társaság, a Magyar Társadalomtudományi Társaság, a Mikes Irodalmi Társaság választmányi tagjává, valamint a Magyar Külügyi Társaság és a szegedi székhelyű Dugonics Társaság tagjává választották. Az 1924/25. tanévben dékáni, a következő évben prodékáni megbízást kapott. Tudományos tevékenysége elismeréseként 1925 tavaszán a Magyar Tudományos Akadémia levelező tagjainak sorába választotta. A Pauler Ákos, Finkey Ferenc, Angyal Pál és Kornis Gyula aláírásával jegyzett ún. tagajánlásban a következőket olvashatjuk: „Moór Gyula dolgozatai csaknem kivétel nélkül a jogbölcselet alapvető kérdéseivel foglalkoznak. Minden dolgozatát a jogtudományokban és a bölcseleti disciplínákban való teljes jártasság, éles ítélő és elemző képesség, bátor kritikai szellem, világos eleven stílus jellemzi... Moór Gyulától nagy készültsége, írói hivatottsága, tudományszeretete alapján joggal várhatjuk a kiváló tudományos művek egész sorozatát. Eddig igen eredményes irodalmi munkássága máris érdemesíti arra, hogy a tek. Akadémia a levelező tagsággal jutalmazza, s ez által is kötelezze őt a további lankadatlan tudományos munkára” Akadémiai székfoglaló előadását *A jogi személyek elmélete* címmel tartotta, mely kérdéskörrel később – az Akadémia Jogtudományi Bizottságának kiadványsorozatában – terjedelmes monográfiát írt.

Moór az első világháborúban majd négy és félévet töltött a „harctéren”, ahol helyállását számos kitüntetéssel ismerték el. Bizonyára ennek eredményeképpen avatták 1928. június 17-én vitézzé. A második világháború után, a koalíciós évek vége felé parlamenti közszereplései alkalmával politikai ellenfelei gyakran támadták e cím korábbi viselése miatt.

A budapesti Pázmány Péter Tudományegyetem Jog- és Államtudományi Kara 1928 őszén meghívta Moórt a Csarada János távozása óta betöltetlen jogbölcseleti tanszékre. Ez a meghívás természetesen igen csábító volt az alkotó teljében lévő még mindig fiatal „vidéki” tudós számára. Bruckner Győző erről így emlékezik: „... kinevezése általános örömet keltett tudományos körökben, mert értékes irodalmi munkásságával hírnevet szerzett magának nemcsak hazánkban, hanem főleg német nyelven megjelent tanulmányaival már külföldön is.” A kormányzó 1928. december 13-án nevezte ki Moórt a pesti egyetem jogbölcseleti tanszékére. A szegedi évek tudományos eredményei jelentették számára azt a biztos alapot, amelyen tovább építkezve igyekezett jogfilozófiai szintézisét egyre tökéletesebbé tenni.

A budapesti egyetemen 1929 őszétől kezdte meg tényleges oktatói tevékenységét. A kari tanács előírása szerint heti öt óra előadást „jogbölcselet”-ből és heti három óra speciális kollégiumot, illetve szemináriumot kellett tartania. Püski Sándor – Moór egykori tanítványa, aki 1930-ban kezdte meg egyetemi tanulmányait Budapesten – a korabeli professzori garnitúra egyik legkiemelkedőbb alakjaként említi visszaemlékezésében. Az egyetemi oktatói munka mellett sorra jelentek meg hosszabb-rövidebb írásai. Az 1930-as évektől kezdődően a szegedi évek során megalkotott jogbölcseleti rendszer által kitaposott ösvényen haladt tovább. Korábbi kérdésvetéseit újabbakkal egészültek ki, válaszaiban pedig jogfilozófiája mind teljesebb kimunkálásán fáradozott. Természetesen az évek múlásával maga a rendszer is változott. Itt

kell megemlíteni a *Metafizika és jogbölcselet* (1929), *A természetjog problémája* (1934) és a *Szociológia és jogbölcselet* (1934) című műveit.

Moór jogbölcseleti felfogásának filozófiai alapjaiban az 1930-as évek folyamán változás figyelhető meg, ami írásaiban csak az 1940-es évek elejére kap karakterisztikus kifejtést. Ekkortól jogfilozófiai szemléletében a kanti és hegeli gondolatokat ötvöző „újabb kultúrfilozófia” lesz a meghatározó, mely *A jog mivolta az újabb kultúrfilozófia megvilágításában* (1942), *A szabad akarat problémája* (1943), *Újkantiánizmus és újhegeliánizmus a jogfilozófiában* (1943), *Was ist Rechtsphilosophie?* (1943), *A jogbölcselet problémái* (1945) című műveiben nyer megfogalmazást. A filozófiai megalapozottság fontossága más tanulmányaiban is központi kérdésként jelenik meg, így például *A „filozófia mibenléte” Pauler szerint* (1933), *Philosophia Perennis. Schütz Antal bölcselete* (1941), *A szabad akarat problémája* (1943).

Hasonlóan fontosak a 20. század talán legjelentősebb jogelméleti rendszerét megalkotó Hans Kelsen fölfogását interpretáló, kritizáló művei, melyek közül a legjelentősebbek: *Reine Rechtslehre, Naturrecht und Rechtspositivismus* (1931), *Reine Rechtslehre. Randbemerkungen zum neuesten Werk Kelsens* (1935), *Tiszta jogtan* (1935). Igen jelentősek azok a munkái, melyekben a jogbölcselet és a tételes jogtudományok számára egyaránt fontos határkérdésekkel – főképpen jogi alaptanával összefüggő problémákkal – foglalkozik. Ezek közül kiemelésre méltó: *A jogi személyek elmélete* (1931), *A különböző jogforrások, azok egyensúlya és rangfokozata a magyar jogrendszerben* (1932), *Creazione e applicazione del diritto* (1934), *A jogrendszer tagozódásának problémája* (1937), *A magánjogi jogügylet mint jogforrás* (1938), *A joghézag kérdéséről* (1939), *Az állam joga és a magánosok joga* (1943). E tanulmányok jelentős hatást gyakoroltak a magyar tételes jogtudományi gondolkodásra. A korabeli magán- és közjogi irodalom reprezentánsai vitatkoztak nézeteivel, illetve elfogadva azt beépítették szaktudományuk elméleti alapjaiba (pl. Finkey Ferenc, Kuncz Ödön, Nizsalovszky Endre, Szladits Károly, Szászy István, Tomcsányi Móric stb.). Említett művein kívül több jelentős tanulmánya is a tételes jogtudomány egy-egy részkérdését tárgyalja: pl. *Érték-e a Nemzetek Szövetsége az emberiség számára?* (1932), *Az esküdtbíráskodás kérdéséről* (1933), *Az alkotmány* (1935).

A korabeli szokásoknak megfelelően – szervezett jegyzetkiadás hiányában – egyetemi előadásainak lejegyzetelt, szerkesztett változatát jelentették meg tankönyv gyanánt. A kiadványok lényegében az 1923-as *Bevezetés a jogfilozófiába* című könyvének szerkezeti tagolását vették alapul, sőt jelentős mértékű a szöveghű átvétel is. A jegyzetek közül jelentőségében kiemelkedik a Püski Sándor Magyar Élet kiadójának sorozatában először 1936-ban megjelent *Jogfilozófia* című tankönyve, mely Moór engedélyével előadásainak lejegyzett és szerkesztett szövege volt.

A pacifizmus kérdésköre Moórt – hasonlóan az anarchizmushoz – pályája kezdetétől fogva foglalkoztatta. Az 1920-as évek végétől több tanulmányt szentelt e problémakörnek, ezek közül a *Zum ewigen Frieden* (1930) című könyve a legjelentősebb. Az „örök béke” biztosítására törekvő pacifista ideológiában ugyanazt a logikai ellentmondást vélte fölfedezni, mint az anarchizmus felfogásában. Ahogyan az anarchizmus az előtt a „végzetes dilemma” előtt áll, hogy kényszer alkalmazásával kénytelen megakadályozni az esetlegesen megnyilvánuló kényszert, úgy a pacifizmus sem kerülheti ki ezt az ellentmondást – hiszen a pacifizmus következetesen végiggondolva Moór szerint maga is anarchizmus –, hogy háborút csak háborús eszközökkel, vagyis erőszakkal lehet megakadályozni.

Az évek múlásával az 1930-as évek közepére a pesti jogi kar tekintélyes professzorává válva egyre több tudományos és közéleti feladatot látott el. A korábbi tudományos testületi tagságai mellett tagjai sorába választotta a Kant-Gesellschaft, az Internationale Vereinigung für Rechts- und Wirtschaftsphilosophie, valamint a magyar Szerzői Jogi Szakértő Bizottság. 1935 elejétől a tekintélyes szaklap, a *Zeitschrift für öffentliches Recht* szerkesztő bizottságá-

nak tagja lett. 1935-ben Chorin Ferenc-jutalommal tüntették ki. A díjra jelölő akadémiai bizottság szerint: „Moór Gyula munkássága szinte iskolapéldáját mutatja a szüntelenül dolgozó, új meg új vizsgálati tereumokat kereső, az elhivatottságát érző tudományos elme tevékenységének.” A bizottság megfogalmazásában a jelölt „a magyar tudomány legkitűnőbb képviselői közé méltán beérkezett”.

Az 1935/36-os tanévben a pesti jogi kar dékánjává választották. A következő évben a szokásoknak megfelelően a prodékáni tisztet töltötte be. 1937-ben – tíz évi időtartamra – Tomcsányi Móric felsőházi rendes tag mellé felsőházi póttaggá választották meg. Feltehetően az egyetemi ifjúság körében megmutatkozó szimpátia jele lehetett, hogy neve 1937 tavaszán a Márciusi Front előd-szervezetének tekinthető Egyetemi Kör lehetséges elnökeként is felmerült. (A diáksághoz való kötődését még az 1948-as kényszernyugdíjaztatása alkalmából hozott kari tanácsi határozat is megemlíttette.)

A hazai tudós társaság 1942. május 15-én az Akadémia rendes tagjainak sorába emelte. Ajánlói között a korabeli jogtudomány és kapcsolódó „társtudományok” kiválóságait találjuk: Balogh Jenő, Finkey Ferenc, Polner Ödön, Ereky István, Kolozsváry Bálint, Schütz Antal, Navratil Ákos, Dékány István, Tomcsányi Móric, Kuncz Ödön, Szladits Károly, Marton Géza, Nizsalovszky Endre. Az ajánlás végén bátor kritikai szellemét, világos, közérthető stílusát és a nemzeti szellemhez való ragaszkodását emelték ki, melyek alapján Moór „bőségesen rászolgált” a nagy megtiszteltetésre.

Emberi tartását, gondolkodói nagyságát példázzák a háború kellős közepén, 1943-ban az akadémiai székfoglaló előadásában mondtak. A politikai szabadság, az erkölcsi felelősség és a zsarnoki állam kapcsán felemelte szavát az ártatlanul elítéltekért. A vészterhes időszakban megfogalmazott kijelentései nyomatékos súllyal bírtak. Minden bizonnyal az ekkoriban nyíltan vallott nézetei is közrehatott abban, hogy Szálasi hatalomátvétele után lakását hátrahagyva kellett menekülnie. A nyilasok elől nővére pesterzsébeti otthonában talált menedéket.

Említésre méltó a Magyar Tudományos Akadémia 1943. évi nagyjutalmának odaítélése körüli vihar, amelynek során – elsősorban Moór bátor és harcias kiállásának köszönhetően – Hóman Bálint helyett Szekfű Gyula *Állam és nemzet* című munkája kapta meg a jutalmat. E lépést az utókor a háború alatti Akadémián belül is megnyilvánuló szélsőjobboldali befolyás visszaszorítására irányuló törekvésnek tekinti, mely megpróbált liberális nemzeti egységet teremteni a kultúrában és a tudományban. A háború alatt tanúsított kiállására szolgál az az eset, amikor szegedi kollégája, Horváth Barna és tanítványa, Bibó István kezdeményezésére – több neves professzor visszautasítása után – Moór támogatólag aláírta Vas Tibor, zsidó származású fiatal jogfilozófusnak a kormányzóhoz írt kérelmét, melyben a zsidó törvények alóli mentességért folyamodott. Valószínű ennek is köszönhetően mentesült az ifjú kolléga – Moór későbbi utóda a pesti egyetemen – a hátrányos következmények alól.

Polgári (konzervatív) demokrata felfogása szemben állt a magyar és német fasiszta törekvésekkel, illetve minden totalitárius módszerrel és magatartással. A háború alatt „nyílt antifasiszta-náciellenes” kiállásáról tanítványi visszaemlékezésekből értesülhetünk. Ezt erősíti meg Szabó Imre – a későbbi kíméletlen marxista kritikus – egy 1946-os recenzióban: „... a hitleri Németországtól nemcsak távol állott, hanem azzal szembe is fordult” – írja Moórról.

1945 tavaszán, Budapest felszabadulását követően Szandtner Pál dékán mellett a „rendkívüli helyzetre” tekintettel a prodékáni funkció ellátásával bízták meg. A következő 1945/46-os tanévre ismételten prodékáná neveztek ki, azonban az újabb megbízást már nem tudta ellátni, mivel ugyanerre a tanévre az egyetem Rector Magnificusává választották meg. Egyetemi rektorként jelentős szerepe volt az intézmény „újraindításában”, az oktatás, azon belül is a jogászképzés újjászervezésében. Ennek keretében támogatta az munkástanfolyamokat és a népi kollégiumok ügyét. A következő 1946/47-es tanévben szokásos prorektori megbízatását töltötte, azonban a „soros”, orvostudományi kar által „delegált” rektor betegsége miatt a tanév jelentős részében „helyettes rektorként” az intézmény irányítása továbbiakban is a feladata

maradt. Egyetemi tisztségeinek sora ezzel azonban nem ért véget, hiszen az 1947/48-as tanévre ismételten a jog- és államtudományi kar dékánjává választották.

Feltehetően a háború előtti és alatti kiállása miatt 1945-ben, még rektori kinevezése előtt, följánlották számára Magyarország moszkvai nagyköveti posztját, melyet nem fogadott el. A követségi posztra később barátját, Szekfü Gyulát nevezték ki. A nagykövetségi poszt felajánlását követően más, jelentősebb tisztségek betöltésénél is gondoltak rá. Egy alkalommal az igazságügyi miniszteri szék várományosaként tartották számon, sőt a köztársasági elnöki posztra jelöltek között is szóba került a neve. Közéleti tevékenysége ezt követően vált országosan ismertté, a tudomány „elefántcsonttornyából” valójában ekkor lépett ki. Az 1945 novemberi választásokat követően a Nemzetgyűlés első ülésén (november 29.) a választójogi törvényben az ország szellemi és közéleti vezető személyiségeinek fenntartott 12 hely egyikére megválasztották képviselőnek a Magyar Nemzeti Függetlenségi Front ajánlására. Így jutott mandátumhoz Moór a háború utáni első demokratikusan megválasztott parlamentben, olyan tekintélyes személyek mellett, mint Bölöni György, Dálnoki Miklós Béla, Juhász Nagy Sándor, Károlyi Mihály, Kodály Zoltán, Pátzay Pál, Szent-Györgyi Albert, Szőnyi István, Tamási Áron, Vámbéry Ruzstem és Zsedényi Béla. A Nemzetgyűlés Naplója szerint a tizenkét név felsorolásakor egyedül Moór nevének elhangzása után volt hallható az „éljenzés és taps”.

1945 őszén a Magyar Tudományos Akadémia helye, szerepe, további sorsa kérdésében kibontakozó vita – melyben Moór igen aktívan vett részt –, illetve a Szent-Györgyi Albert-féle „Természettudományos Akadémia” életre hívása következtében Kornis Gyula, az Akadémia akkori elnöke tisztéről lemondott. Az elmérgesedett helyzet megoldása érdekében Moórt, a II. osztály elnökét bízták meg „helyettes elnökként” ideiglenesen az elnöki teendők ellátásával. A felkérő levél megfogalmazása szerint „az új elnök megválasztásáig, felmerült annak szüksége, hogy az Akadémia az elnök helyetteséül egy kiváló és érdemes tagját felkérje.” E kényes tisztelet 1946 júliusáig, az Akadémia részleges újjászervezéséig, Kodály Zoltán elnöki megbízatásáig látta el. Mindezek mellett még számos társadalmi, közéleti és szakmai szervezetben töltött be különböző funkciókat, tisztségeket: az Országos Köznevelési Tanács felsőoktatási szakosztályának elnöke, az Országos Ösztöndíjtanács tagja, a Magyar–Jugoszláv Baráti Társaság elnöke, Magyar–Amerikai Társaság választmányi tagja, Magyar–Angol Társaság választmányi tagja, a Miniszterelnökség mellett működő reformbizottság tagja, a Társadalomtudományi Társaság elnöki tanácsának tagja, a Magyar Jogászegylet alelnöke, a Magyar Külügyi Társaság elnöki tanácsának tagja, az Országos Szabadművelési Tanács tagja, a Magyar Írók Szövetsége Barátainak Egyesülete választmányi tagja.

1945, mint egy perspektivikusan új kor kezdete természetesen a társadalomtudós Moórt is fokozottabb aktivitásra sarkallta. Meghívott előadóként *A demokrácia örvényei* című referátummal vett részt a később „demokrácia-vita”-nak elkeresztelt konferencián, melyet 1945. június 26. és július 6. között a Pázmány Péter Tudományegyetem Bölcsészettudományi Karán rendeztek. A tizenhárom előadó között a működő legjelentősebb politikai pártok képviselői és a tudomány emberei fejtették ki véleményüket a magyar társadalom legégetőbb kérdéseiről, a szükséges politikai változások irányairól. A résztvevő előadók között találjuk Moór mellett Erdei Ferencet, Horváth Barnát, Ortutay Gyulát, Rákosi Mátyást, Szakasits Árpádot, Tildy Zoltánt, Teleki Gézá, Veres Pétert. Moór az előadássorozat első napján tartott referátumában az 1945 nyarán folyó magyarországi eseményeket „zajtalan forradalomnak” nevezi, mely a legszebb magyar demokratikus és németellenes hagyományokhoz, az 1848/49-es szabadságharc eszmevilágához teremt kapcsolatot. Moór szerint a demokrácia „a legszebb, legemberibb, de egyben legnehezebb, legbonyolultabb és hibátlanul csupán belső ellentmondásainak kiegyensúlyozása mellett működő társadalomszervezési forma.” Moór 1945 és 1947 között írt más tanulmányaiban is központi helyet foglalt el a demokrácia problematikája. Közvetett módon a demokrácia kérdése szóba került a fasiszmissal, a keresztény világnézettel, a szovjet alkotmánnyal foglalkozó munkáiban, de más, kevésbé szaktudományos, publicisztikai írásai-

ban is. Hasonlóan érdekesek az utókor számára a parlamentben képviselőként elmondott beszédei és felszólalásai.

Ebben az időben közéleti, politikai, tudományszervező tevékenysége, sokirányú elfoglaltsága miatt kevés kivétellel általában esszéisztikus jellegű írásai, tanulmányai jelentek meg. Legtöbb közülük először előadásként hangzott el, majd ezt követően, némileg átszerkesztve valamely folyóirat hasábjain látott napvilágot. E korszakban született legjelentősebb írásaiból 1947-ben *Tegnap és holnap között* címmel – életében utolsó publikációként – tanulmánykötet is közreadott.

A belpolitikai életben 1947 tavaszára egyre erőteljesebb támadások kezdődtek a politikai (polgári) demokrácia intézményrendszere ellen. Ez az év azonban nemcsak a magyar demokrácia, hanem Moór életében is fordulatot hozott. A belpolitikai helyzet, a hatalmi erőviszonyokban bekövetkező változások egyre határozottabb közéleti-politikai szerepvállalásra készíteték. Nemzetgyűlési képviselőként a parlamenti politizálásban egyre aktívabban vett részt. Az 1947-es választásokon a Magyar Függetlenségi Párt (Pfeiffer-párt) jelöltjeként ismét bejutott a parlamentbe, de választási visszaélésekre hivatkozva az ekkor formálódó „szalámi taktika” első áldozataként pártja mandátumait megsemmisítették. Az új kormányprogram feletti vitában – vállalva az ellenzéki magatartást – Moór fejtette ki a pártja álláspontját. Az Országgyűlés 1947. október 8-i ülésén az „ellenkező oldalról” mondta el véleményét a Dinnyés-kormány programjáról, az ország politikai helyzetéről és a választásokról.

Az időközben bekövetkezett társadalmi-politikai változások mellett Moórt romló egészségi állapota is megakadályozta a további aktív közéleti tevékenységben. Az 1947/48-as tanévre szóló dékáni megbízatásának ellátásában betegsége már jelentősen korlátozta, sőt a tanév döntő részében Eckhart Ferenc prodékán helyettesítette. Egyetemi előadásainak megtartásával 1947 őszétől kollégáját, Gajzágó László professzort bízták meg, a következő tanévi „kötelező” prodékáni megbízatásáról már önként lemondott.

1948. december 31-ével „végleges nyugállományba helyezték”, bár még „érdemeinek elismerése mellett”. A kari tanács nyugdíjazása bejelentésekor a következő határozatot hozta: „... a kar – elvonatkoztatva a nyugalomba vonuló kartárs politikai magatartásának bárminő megítélésétől – megbízza a dékánt, hogy fejezze ki a kar tagjainak kartársi érzelmeit és nagyrabecsülését, melyekkel iránta az európai tudós, a kiváló tanár, a megértő kollega, az ifjúság meleg barátja s egyben egyetemünk ügyeinek előmozdítója iránt viseltetnek.” A Magyar Tudományos Akadémia 1949-es átszervezésekor már ennyire sem voltak tapintatosak. Politikai okokra hivatkozva Moórt egyszerűen kizárták az Akadémia tagjainak sorából. Rehabilitációjára épp 40 évvel később, 1989-ben került sor.

Moór 1950. február 3-án, életének 62. évében gégerákban hunyt el Budapesten. A halálát követő jogi kari tanácsülés – a korábbi tradíciókkal ellentétben – nem emlékezett meg az európai hírű tudós elhunytáról.

Szabadfalvi József

egyetemi tanár, az MTA doktora
Debreceni Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar Jogbölcseleti és Jogszociológiai Tanszék
email: szabadfalvi.jozsef@law.unideb.hu